

Stichting Streekarcheologie

PEEL, MAAS & KEMPEN

Jaargang 24 | nummer 1 | juni 2014 | ISSN 0928-6160

In dit nummer:

Archeologische begeleiding Recollectenstraat 24 te Weert | Danny Keijers

Munten uit Montfort (8) | Jan Verlinden

Een mesolitische vindplaats in het Weerterbos | Bart Vossen

Uitstapje 2013 Terug in de tijd | Truus Vullers

Uitstapje 2014 uitnodiging | Bestuur PMK

COLOFON

"Peel, Maas & Kempen" is het contact- en informatieblad van de Stichting Streekarcheologie. Deze stichting heeft als doel het bevorderen van de samenwerking tussen de amateurarcheologen onderling en het verstevigen van hun band met de tot opgraven bevoegde instanties in Nederland. Het werkgebied van de stichting is de midden Limburgse regio die omsloten wordt door Peel, Maas en Kempen, inclusief de aangrenzende Noord-Brabantse en Belgische Gemeenten.

Voor algemene informatie en/of het doorgeven van wijzigingen:

Redactie Informatiebulletin Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen:
Har Heijmans | Narcisstraat 13 | 6014 AK | Ittervoort |
Jean-Paul Geusen | Manderscheidtsingel 68 | 6017 GC | Thorn
www.p-m-k.nl of e-mail naar info@p-m-k.nl

Donateurs betalen jaarlijks het minimum bijdrage bedrag van €12,00.

*Stg. Streek-Archeologie-Peel-Maas-Kempen Rekeningnummer: NL13INGB0003557843
Narcisstraat 13 6014 AK Ittervoort*

Terug in de tijd met Peel, Maas en Kempen

Truus Vullers

Het uitstapje 2013 was gepland naar het Neanderthalmuseum te Mettmann. Ook was er een tussenstop bij de bruinkoolgroeve Garsweiler waar we op de heenweg een stop maakten.

Je kunt voor of tegen deze vorm van energie verzamelen zijn, maar de groeve zag er zeer indrukwekkend uit. De winning van bruinkool gaat continu. Vierentwintig uur per dag graven gigantische machines eerst de bovenlagen weg tot de bruinkool op ongeveer 100 meter diepte bereikt is. Dan komende zogenaamde schaufelradbaggers. Deze machines graven als voor-historische monsters door tot maximaal 400- tot 500 meter diepte. Dat er als voer voor de elektriciteit centrales huizen, wegen, en dorpen moeten verdwijnen wordt geaccepteerd. Er is zelfs een rivier over 12 kilometer verlegd om jaarlijks tussen de 35- en 40 miljoen ton te kunnen delven.

Het uitzichtpunt in Garsweiler biedt een blik in een groeve, maar ook via duidelijke infoborden wordt de bezoeker een goed beeld geschetst van de werkzaamheden.

De frisse zaterdagmorgen werd door de koffie met koek, door Bart Vossen meegebracht, opgewarmd.

Hierna reden we door naar het Neanderthalmuseum. Dit museum is een belevenis voor jong en oud. Er is educatief veel energie in gestoken om vooral ook voor jonge mensen de rondgang door het museum "spannend" te maken. Steeds weer, bij elk voorwerp of onderwerp, heeft men een lijn gevonden door de tijd, van de Neanderthaler, tot de mens van nu. Bijvoorbeeld de wijze van jagen: van het gooien met een speer met als tegenhanger een modern geweer.

Het vinden van een schedel van de Neanderthaler, in de onmiddellijke nabijheid van het museum, heeft tot de bouw van dit museum geleid. Het gebouw zelf is bijzonder, zeer modern en zeer doordacht. Er is veel glas gebruikt en er zijn bijna nooit vlakke vloeren waardoor je zonder trappen te gebruiken toch op de bovenverdieping uitkomt. Het gebouw heeft een intieme warme uitstraling waar de Neanderthaler zich waarschijnlijk thuis gevoeld zou hebben en wij ook...

Donatie 2014

Penningmeester Mia Heijmans

Als u donateur van Peel, Maas& Kempen wil worden en blijven volgen onderstaand de betaalgegevens voor de donatie 2014:

Het minimum bijdrage bedrag is ook dit jaar weer €12,00. Het is belangrijk dat de betaalgegevens identiek zijn met de onderstaande gegevens, anders wordt het bedrag niet overgemaakt.

Stg. Streek-Archeologie-Peel-Maas-Kempen Narcisstraat 13 6014 AK Ittervoort	IBAN rekening: NL13 INGB 0003 557843 BIC nr. INGBNL2A
---	---

Munten uit Montfort (8)

Jan Verlinden

In het najaar van 2009 werd in Montfort bij de herinrichting van de Vlootbeek een Romeinse muntschat gevonden bestaande uit 65 zilveren en 6 gouden munten¹. Over vrijwel elke munt kan een verhaal verteld worden. De oudste munt is in het jaar 122 vóór Chr. geslagen en de jongste in het jaar 69 na Chr. De munten stammen dus zowel uit de periode van de Romeinse Republiek als uit die van het Keizerrijk².

Acht denarii uit de tijd van Marius en Sulla

Hoewel de Gracchen waren uitgeschakeld, voelde de Senaat zich niet sterk genoeg om al hun instellingen af te schaffen. De korenwet, de rechtbankwet en de inrichting van Asia bleven bestaan. Van de verdeling van de staatsgrond onder de proletariërs kwam niets terecht, evenmin als van het verlenen van het burgerrecht aan de bondgenoten³. In 118 v.C. was er in Numidië⁴ een strijd om de macht uitgebroken tussen koning Jugurtha en twee neven. Toen er bij het innemen van een stad ook Italische kooplieden waren vermoord, dwong het woedende volk in Rome de Senaat tot een oorlogsverklaring. Nu volgde de Jugurtijnse oorlog (112-105 v.C.), die voor de Romeinen door veel corruptie pas succesvol verliep, toen consul Metellus in 109 v.C. het opperbevel kreeg. Na aanvankelijke militaire successen moest hij het commando overgeven aan zijn onderbevelhebber en politiek tegenstander Gaius Marius⁵. Van afkomst behoorde deze tot de ridderschap, maar hij slaagde erin door het volk tot consul te worden gekozen in 107 v.C.⁶. Een speciale wet droeg het commando in Numidië over aan hem. Zijn taak in Numidië werd afgerond door zijn 32-jarige quaestor⁷ Lucius Cornelius Sulla. Die haalde in 105 v.C. de schoonvader van Jugurtha over hem uit te leveren aan de Romeinen. Jugurtha stierf in de kerker onder het Capitool in Rome. Marius werd in de periode 104-100 v.C. tegen alle regels in vijf jaar achter elkaar tot consul gekozen. Vanuit Jutland waren inmiddels Germaanse stammen, de Cimbren en Teutonen, op drift geraakt. Ze zochten grond en buit, en hadden de Romeinen in Gallië een aantal ernstige nederlagen toegebracht. De weg naar Italië stond open, maar deze gelegenheid werd niet uitgebuit. De Cimbren trokken naar Spanje, de Teutonen plunderden Gallië.

¹ De vondst is gedaan door Huub Schmitz. Zie hiervoor: 'Uit het moeras opgedoken, De vondst van een Romeinse muntschat in Montfort' in: Jaarboek 42 van Heemkundevereniging Roerstreek 2010, 7-20. Het Vlootbeekproject werd begeleid door RAAP o.l.v. Jan Roymans. Als publieksboek van de vondst is uitgegeven: Jan Roymans en Nico Sprengers, *Een Romeinse muntschat uit de tijd van de Bataafse opstand. Een bijzondere vondst in het dal van de Vlootbeek*, 2011 (ISBN 0925-6229). De foto's zijn door RAAP beschikbaar gesteld.

² Dit artikel is eerder verschenen in 'De Klepper', kwartaalblad van Heemkundevereniging Roerstreek.

³ Zie hiervoor: Artikel 7 Tiberius en Gaius Gracchus.

⁴ Tegenwoordig het noorden van Algerije en een deel van Tunesië.

⁵ Ondanks zijn lagere afkomst als *eques* (ridder) was hij ca. 112 v.C. getrouwd met de patricische Julia. Zij was een tante van Julius Caesar.

⁶ Hij was de eerste van zijn familie die aldus carrière wist te maken. Hij was daardoor een *homo novus* (een nieuweling).

⁷ De quaestor was een ambtenaar die zich bezighield met financiën. Hij was de betaalmeester van het leger.

Marius maakte van de adempauze gebruik het leger te hervormen. Hij begon met het formeren van een beroepsleger bestaande uit (tot dan toe werkloze) proletariërs. Voordien had elke burger zijn eigen wapenrusting moeten betalen. Nu kregen alle soldaten een uniforme uitrusting, soldij en na afloop van een dienstdienst van 20 jaar een stuk land. Groot nadeel was dat tegelijkertijd daardoor de macht van een legeraanvoerder sterk werd vergroot, temeer omdat bij overwinningen de soldaten een aandeel in de buit kregen. Marius voerde ook de *aquila* (adelaar) in als symbool van een legioen. Nadat de Germaanse stammen in 102 v.C. opnieuw het grondgebied van de Romeinse Republiek waren binnengevallen, werden ze in twee veldslagen door Marius verpletterd.

Marius had Rome gered, maar bleek als staatsman een volkomen mislukking. Toen een volkstribuun maatregelen in de geest van Gaius Gracchus voorstelde en hiertegen weer verzet ontstond, probeerde het volk met geweld zijn zin door te drijven. Daardoor sloten de equites (ridders) zich aan bij de Senaat, evenals Marius, die als soldaat een afkeer had van de wanorde die was ontstaan. Als consul maakte hij in heftige gevechten in de straten van Rome een einde aan de invloed van zijn eigen populares⁸.

In 91 v.C. deed volkstribuun Livius Drusus nieuwe pogingen om te komen tot hervormingen. Het oude voorstel van Gaius Gracchus om volkskolonies in en buiten Italië te stichten vond instemming van de Senaat, maar toen hij hieraan opnieuw het voorstel koppelde om alle bondgenoten in Italië het Romeinse burgerrecht toe te kennen, ontstond er weer sterke tegenstand en werd ook hij vermoord. De bondgenoten accepteerden deze gang van zaken niet en kwamen in opstand. Toen deze zogenaamde Bondgenotenoorlog (91-89 v.C.) voor de Romeinen op een nederlaag dreigde uit te lopen, kwam er eerst een wet die het burgerrecht gaf aan alle Italiërs die niet waren afgefallen. De opstand verliep pas, toen een tweede wet het burgerrecht verleende aan de opstandelingen die zich binnen 60 dagen zouden onderwerpen. Vanaf die tijd hadden de inwoners van Italië tot aan de Povlakte het Romeinse burgerrecht. Hierdoor hadden ze stemrecht en het voorrecht om als voetsoldaat te mogen dienen. Ze hoefden ook geen belasting te betalen.

Inwoners van de wingewesten, de provincies, hadden geen stemrecht en moesten belasting betalen. Zij konden dienst nemen bij de hulptroepen - cavalerie, boogschutters, slingers - en moesten i.p.v. 20 jaar, 25 jaar dienen. Na afloop kreeg een veteraan het Romeinse burgerrecht, evenals de kinderen van hem die na die gebeurtenis werden geboren⁹.

Het einde van de Bondgenotenoorlog werd verhaast, doordat Mithridates VI, de koning van Pontus¹⁰, de oorlog verklaarde. Hij had in 88 v.C. op één dag alle Romeinen in Asia (Klein-Azië) laten vermoorden¹¹. Aanvankelijk zou consul Sulla het commando krijgen, maar toen een volkstribuun Marius naar voren schoof, werd Sulla het commando ontnomen en moest hij de stad verlaten. Hij ging met zijn leger naar Campanië en hoorde daar, dat hij was afgezet. Toen bleek voor de eerste keer het gevaar van de legerhervorming van Marius: de soldaten kozen ervoor om met Sulla tegen Rome op te treden en zij namen zonder veel problemen de stad in. Marius vluchtte¹² en ontkwam,

⁸ Deze term is uitgelegd in artikel 7.

⁹ Uit Keulen is een grafsteen bekend, waaruit blijkt dat kinderen die voordien waren geboren, geen Romeins burgerrecht toegekend kregen; kinderen uit hetzelfde gezin, die nadien waren geboren, wel.

¹⁰ Pontus lag aan de Zwarte Zee.

¹¹ Volgens de laagste opgave werden 80.000 mensen gedood.

¹² Marius was bijna zeventig jaar. Het schip waarop hij naar Afrika zou gaan, werd door storm gedwongen terug te keren. Marius ging aan wal en hield zich een nacht lang naakt schuil in een moeras bij Minturnae (nu: Minturno). Toch werd hij gevangen genomen en ter dood veroordeeld. Niemand wilde het vonnis echter uitvoeren. Tenslotte bood een slaaf, een voormalige Cimbrische edele, zich aan. Toen hij in een donker vertrek alleen een paar ogen zag bliksemen en een verschrikkelijke stem hoorde brullen: 'Man, durf jij Gaius Marius te

maar veel van zijn medestanders werden gedood. De eerste Burgeroorlog (88-82 v.C.) was hiermee een feit. Sulla was als aristocraat vóór de optimaten in de Senaat en tegen de populares. Hij herstelde de orde in Rome en trok daarna ten strijde tegen Mithridates. Na het vertrek van Sulla heroverden Marius en zijn aanhangers in 87 v.C. Rome. Met hulp van Cinna, de andere consul, begon Marius een schrikbewind tegen de optimaten. Velen vonden de dood. Sulla werd tot staatsvijand verklaard. Kort nadat hij voor de zevende keer tot consul was benoemd, stierf Marius (86 v.C.), mogelijk aan de gevolgen van een delirium. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Marius de Jongere. Sulla wist Athene in te nemen en versloeg tweemaal een leger van Mithridates. Omdat hij haast had om terug te keren naar Rome, kwam hij met Mithridates uiterst gematigde vredesvoorwaarden overeen: de toestand van vóór de oorlog werd hersteld bij de vrede van Dardanus in 84 v.C. De provincie Asia werd door het invoeren van ongehoorde belastingen zwaar gestraft.

Begin 83 v.C. landde Sulla in Italië¹³. Cinna werd door zijn eigen soldaten gedood en de strijdmacht van de consuls werd verslagen. De Samnieten, die van de gelegenheid gebruik hadden willen maken hun vrijheid terug te krijgen, werden vernietigend verslagen voor de poorten van Rome. Sulla werd voor onbepaalde tijd benoemd tot dictator¹⁴ en kreeg opdracht de Republiek te herstellen. Zijn bijnaam *Felix* (de gelukkige) werd officieel erkend.

Hij begon met het maken van proscriptielijsten. Hierop stonden de namen van tegenstanders die vogelvrij werden verklaard en vermoord. Hun bezit werd verdeeld tussen de schatkist en aanhangers van Sulla¹⁵. Er werden wetten aangenomen waarin de Senaat wel zijn bevoegdheden terugkreeg, maar geen onbeperkte macht. Alle wetten van de Gracchen werden afgeschaft; een volkstribuun verloor zijn vetorecht en werd uitgesloten van andere functies. Van de Senaat werd het ledenaantal met equites (ridders) verdubbeld tot 600. De proletariërs die als soldaat hadden gediend kregen massaal land in Midden- en Noord-Italië. Het benodigde land werd onteigend. Na ruim twee jaar (82-79 v.C.) was Sulla gereed met zijn opdracht. Daarna trok hij zich terug op zijn landgoed en stierf een jaar later onverwachts in zijn zestigste levensjaar.

Beschrijving van de munten

DENARIUS 1¹⁶

Voorzijde

Keerzijde

doden?’, liet hij zijn zwaard vallen en riep; *‘Ik kan Gaius Marius niet doden’*. De Minturniërs besloten daarop Marius te laten gaan. (Plutarchus, Marius 38-39)

¹³ Bij de vooraanstaande mannen die zich bij hem aansloten waren Marcus Licinius Crassus en Gnaeus Pompeius.

¹⁴ De wettelijke termijn voor een dictator was 6 maanden.

¹⁵ In die tijd eiste Sulla van de 19-jarige Gaius Julius Caesar dat hij zou scheiden van zijn vrouw Cornelia. Caesar’s tante Julia was de weduwe van Marius en Cornelia was de dochter van Cinna, de schoonzoon van Marius. Caesar weigerde en was maanden op de vlucht. Toen hij uiteindelijk voor veel geld pardon kreeg, sprak Sulla de profetische woorden: *‘In deze Caesar schuilen vele Mariussen’*.

¹⁶ Foto Restaura 462cd; Cr 292; Syd. 548

Inleiding

De details van de munt zijn aan beide zijden weggesleten.

Op de voorzijde is afgebeeld een buste van Roma naar links¹⁷ met helm. Zij draagt aan haar linkerschouder een schild versierd met een ruiter. Met haar rechterhand houdt zij een speer vast over haar rechterschouder. Boven de helm is een maansikkel te zien. Tussen speerpunt en schild staat naar buiten gekeerd **ROMA**. Tot ongeveer 100 v.C. was het gebruikelijk op de voorzijde van een denarius de stadsgodin Roma af te beelden. Links staat het waardeteken **✕**. Bovendien is er links vóór het portret een klop¹⁸ geslagen: **MIC**. De betekenis ervan is niet duidelijk¹⁹.

Op de keerzijde staat een verkiezingsscène²⁰. Links krijgt een burger van een ambtenaar (rogator) een stemtablet; rechts doet een andere burger zijn tablet in een cista, een 'stembus' die op een zuiltje is geplaatst. Op weg naar de stembus lopen de kiezers over bruggetjes (pontes). Daaronder staat: **P NERVA**²¹. Deze P(ublius Licinius) Nerva was waarschijnlijk in 104 v.C. praetor²². De munt is geslagen in 113/112 v.C. door muntmeester P. Licinius Nerva in Rome.

Legenda van de voorzijde

Roma met schild en speer, maansikkel en ✕——

ROMA.

Klop **MIC**

Legenda van de keerzijde

verkiezingsscène met twee kiezers en een ambtenaar

P NERVA

DENARIUS 2²³

Voorzijde

Keerzijde

¹⁷ Meestal zijn de portretten op Romeinse munten naar rechts gewend. De meeste mensen (dus ook de stempelsnijders) zijn rechts. Bij het snijden van de voorstelling in de stempel zullen rechtshandigen deze in het negatief gewoonlijk naar links snijden; bij het slaan komt de voorstelling naar rechts op de munt.

¹⁸ Een klop of contramerck op een munt is een merk dat later in een munt is geslagen. De betekenis ervan is meestal niet bekend. Volgens Zadoks is het aanbrengen van kloppen vrijwel beperkt gebleven tot de 1^e eeuw na C. Als dat klopt, zou deze klop meer dan een eeuw later zijn aangebracht.

¹⁹ Het is waarschijnlijk geen afkorting van een naam. Als getal staat er 1099, maar ook hiervan is de betekenis niet duidelijk.

²⁰ Volgens Albert 1075 heeft de stemming betrekking op de Lex agraria (Akkerwet) van 111 v.C. waarbij de onenigheid over de grondkwestie zou zijn bijgelegd. Als dit juist is, is het vreemd dat deze munt al in 113/112 v.C. zou zijn geslagen. Meer informatie over de akkerwet staat in artikel 7.

²¹ NE als ligatuur

²² Een praetor was na de consul de hoogste staatsambtenaar. Hij hield zich vooral bezig met rechtsspraak.

²³ Foto Restaura 507cd; Cr. 229 lb

Inleiding

Op de voorzijde staat de kop van stadsgodin Roma met vleugelhelm n.r. Op de keerzijde is afgebeeld de overwinningsgodin Victoria op een triga (driespan) n.r. In de afsnede staat: **T MAL AP CL Q VR** – T(itus) MAL(ius) AP(pius) CL(audius) Q(uaestores) VR(bani) – Titus Mallius²⁴ (en) Appius Claudius Quaestores Urbani. De 2 quaestores urbani waren de beheerders van het Aerarium, de staatskas in de tempel van Saturnus, en het archief. Hun minimumleeftijd was 31 jaar. Muntmeester Appius Claudius Pulcher was een aanhanger van Sulla en werd in 88 v.C. verbannen door Marius. Enkele jaren na diens dood keerde hij terug naar Rome en werd in 79 v.C. gekozen tot consul. Hij was de vader van Clodia²⁵, middelpunt van vele schandalen, en Publius Claudius Pulcher, die als Publius Clodius Pulcher een beruchte bendeleider werd. Van Titus Mallius is verder niets bekend. De munt is in Rome geslagen in 111/110 v.C. door Titus Mallius en Appius Claudius Pulcher.

Legenda van de voorzijde

Roma n.r.

Legenda van de keerzijde

Victoria in triga n.r.

T MAL AP CL Q VR

DENARIUS 3²⁶

Voorzijde

Keerzijde

Inleiding

Op de voorzijde staat de kop van een Roma met vleugelhelm n.l.

Op de keerzijde een Victoria op biga (tweespan) n.l.

Onder de hoeven staat: **C COIL**, in de afsnede: **CALD** - C(aius) Coil(ius) CALD(us) – Gaius Coelius²⁷ Caldus²⁸. Het controle-merkteken erboven is onleesbaar.

Als volkstribuun stelde hij in 107 v.C. bij wet voor om schriftelijk te stemmen bij hoogverraad. Hij was waarschijnlijk consul in 94 v.C. Tijdens de burgeroorlog tussen Sulla en de aanhangers van Marius vanaf 83 v.C. steunde hij Marius' zoon, Gaius Marius Minor²⁹. Deze maakte in 82 v.C. een einde aan zijn leven na nederlagen tegen de troepen van Sulla. De munt is geslagen in Rome 104 v.C. door Gaius Coelius Caldus.

²⁴ De afgekorte familienaam wordt ook uitgelegd als: MAL(oleius).

²⁵ De dichter Catullus heeft haar als zijn geliefde Lesbia in zijn gedichten vereeuwigd.

²⁶ Foto Restaura 528cd; Cr 318/1a; Syd. 582

²⁷ De 'ouderwetse' spelling van Coelius is Coilus.

²⁸ De familiebijnaam 'Caldus' betekent letterlijk: de *warne*, overdrachtelijk: de *vurige*.

²⁹ Deze was de adoptiefzoon van Gaius Marius (ca 157-86 v.C.).

Legenda van de voorzijde

Kop van Roma met vleugelhelm n.l.

Legenda van de keerzijde

Victoria op biga n.l.

C COIL

CALD

DENARIUS 4³⁰

Voorzijde

Keerzijde

Inleiding

Op de voorzijde staat de kop van Roma n.r. met gevleugelde helm. De controleletter links ervan is niet meer leesbaar. Op de keerzijde is Victoria, de overwinningsgodin, afgebeeld op een biga, een tweespan. Zij houdt met beide handen de teugels vast. Erboven staat een controlenummer: **III?**

In de afsnede staat in 2 regels: **[D] SILANVS [L.F]**³¹ - D(ecimus) SILANVS L(ucii) F(ilius) - Decimus Silanus, zoon van Lucius en **[R]OMA** - ROMA - Rome.

Decimus Junius Silanus was door zijn huwelijk met Servilia³² Caepio de stiefvader van de latere Caesar-moordenaar Marcus Junius Brutus. Uit het huwelijk met Servilia werden drie dochters geboren. Ze droegen allen de naam Junia, nl. Junia Prima, Junia Secunda en Junia Tertia³³. Iunia Secunda trouwde met de Triumvir Lepidus³⁴, Junia Tertia met Caesar-moordenaar Cassius. Silanus was in 62 v.C. consul. Hij stierf waarschijnlijk in 61 v.C. De munt is in 91 v.C. geslagen in Rome door Decimus Junius Silanus.

Legenda van de voorzijde

Roma met vleugelhelm n.r.

III?

Legenda van de keerzijde

Victoria op tweespan

[D] SILANVS [L.F]

[R]OMA

³⁰ Foto Restaura 459cd; Cr 337/3

³¹ De letters tussen vierkante haken zijn onleesbaar.

³² Servilia (ca 112-42 v.C.) was vanaf 64 v.C. tot zijn dood in 44 v.C. de favoriete minnares van Julius Caesar. Zij speelde een belangrijke politieke rol tijdens de woelige dagen na de moord op hem.

³³ d.w.z. Junia de Eerste, de Tweede en de Derde.

Caesar verkocht aan hun moeder Servilia veel landerijen voor een spotprijs. Toen velen hun verwondering uitspraken over die lage prijs, merkte Cicero met een woordspeling op: *'Laat ik u zeggen dat het nog veel goedkoper is: een derde (tertia) is in mindering gebracht.'* Men vermoedde namelijk dat Servilia Caesar ook nog haar dochter Junia Tertia (de derde) had aangeboden (Suetonius, Caesar 50).

³⁴ In een van de volgende artikelen volgt een nadere toelichting.

DENARIUS 5³⁵

Voorzijde

Keerzijde

Inleiding

Op de voorzijde staat een Tatiuskop met (afgesloten) baard n.r. Links ervan staat: **SABIN** - SABIN(i) - (munt) van Sabinus. Op de keerzijde staan 2 Romeinse soldaten met ieder een geroofde Sabijnse vrouw in de armen. In de afsnede staat: **L.TITVRI** - L(ucii) TITVRI - (munt) van Lucius Titurius. Volgens een legende uit de vroegste historie van Rome bestond de nederzetting van Romulus uitsluitend uit mannen. Om te voorzien in het tekort aan vrouwen namen de Romeinen hun toevlucht tot een list. Zij nodigden de leden van de Sabijnse nederzetting uit tot een feest en schaakten bij die gelegenheid de Sabijnse vrouwen³⁶.

Dit is de bekende en vaak geschilderde Sabijnse maagdenroof. Later kwam het op aandringen van de vrouwen tot vrede tussen de Sabijnen en Romeinen. Romulus en de Sabijnse koning Titus Tatius regeerden zelfs gezamenlijk. De gens Tituria (het geslacht van de Tituriërs) voerde haar afkomst terug op de Sabijnen en hun koning Titus Tatius. De munt is in Rome geslagen in 89 v.C. door Lucius Titurius Sabinus.

Legenda van de voorzijde

Tatiuskop met baard n.r.

SABIN

Legenda van de keerzijde

Twee Romeinse soldaten met Sabijnse vrouwen in de armen

L TITVRI

DENARIUS 6³⁷

Voorzijde

Keerzijde

³⁵ Foto Restaura 470cd; Cr.344/1

³⁶ Het gebruik dat een Romein zijn bruid over de drempel van zijn huis moest dragen, zou een reminiscentie aan de schaking zijn. (Livius I,9,6 e.v.)

³⁷ Foto Restaura 509cd; Cr 364/1a

Inleiding

Op de voorzijde staat de kop van een gelauwerde Jupiter met baard n.r. Erachter staat: **SC** - S(enatus) C(onsulto) - door een besluit van de Senaat. Rechts is een klop te zien: **R**

Op de keerzijde staat een gevleugelde Victoria met palmtak en overwinningskrans op een quadriga (vierspan) n.r

In de afsnede staat in 2 regels: **Q ANTO**³⁸ **BAL[B]** - Q(uintus) ANTO(nius BAL[B](us) - Quintus) Antonius Balbus, en de controleletters **PR**.

Quintus Antonius Balbus was een partijganger van Marius³⁹. In 82 v.C. werd hij benoemd tot praetor⁴⁰ van Sardinië. In Rome hadden op dat moment de aanhangers van Marius de meerderheid in de Senaat. Vóórdat Balbus vertrok, werd in Rome in opdracht van de Senaat deze munt geslagen⁴¹ om het leger te betalen. Dat prepareerde zich om Sulla's terugkeer te verhinderen. De afbeelding op de keerzijde bleef een vrome wens. Sulla werd de overwinnaar. Balbus werd afgezet en terechtgesteld.

De munten van de eerste Burgeroorlog zijn, op een enkele uitzondering na, geslagen door partijgangers van Marius. Dit is een *denarius serratus*, d.w.z. de munt heeft een gekartelde⁴² rand. Tegen het einde van de Romeinse republiek werden als inflatie-maatregel denarii geplaatst, d.w.z. de koperen kern werd verzilverd⁴³. Het doel van de karteling was mogelijk te laten zien dat ook de binnenkant van de munt bestond uit zilver⁴⁴. Bovendien zou dit bescherming bieden tegen snoeien: dit is het verwijderen van metaal van de rand van een munt. Overigens zijn verreweg de meeste denaren niet gekarteld.

De munt is geslagen in Rome door Quintus Antonius Balbus in 83/82 v.C.

Legenda van de voorzijde

Kop van gelauwerde Jupiter met baard n.r.

SC

R

Legenda van de keerzijde

Victoria op quadriga met krans en palmtak

Q ANTO BAL[B]

PR

³⁸ ANT als ligatuur

³⁹ Gaius Marius was gestorven in 86 v.C. Zijn strijd werd voortgezet door zijn adoptiefzoon (en neef) Gaius Marius Iunior. Deze maakte in 82 v.C. een einde aan zijn leven, nadat zijn leger was verslagen door de troepen van Sulla.

Zijn adoptiefmoeder Julia was een tante van Julius Caesar.

⁴⁰ Een praetor was na de consul de hoogste ambtenaar. Hij hield zich vooral met rechtspraak bezig. Balbus bestuurdte als *praetor provincialis* Sardinië.

⁴¹ Deze munt was een speciale uitgifte uit gevorderde tempelschatten om het leger op Sardinië te betalen.

⁴² Letterlijk: getand.

⁴³ Zadoks 72

⁴⁴ De zilveren plaatjes waren gekarteld vóórdat de munt werd geslagen. Toch komen er ook geplaatste serrati voor.

DENARIUS 7⁴⁵

Voorzijde

Keerzijde

Inleiding,

Op voorzijde staat de kop van de gelauwerde Apollo n.r., achter hem een scepter. Op de keerzijde is afgebeeld een ruiter op een galopperend paard n.r. In zijn rechterkant houdt hij een speer in de aanslag.

Het controlecijfer links achter de ruiter is niet meer leesbaar. In de afsnede staat: **[P C]REPV[SI]**⁴⁶ - [P(ublii) C]REPV[SI] - (munt) van Publius Crepusius. Van Publius Crepusius zijn zeer veel stempels bekend; van zijn persoon niets. De munt is geslagen in 82 v.C. door Publius Crepusius in Rome.

Legenda van de voorzijde

Gelauwerde Apollo n.r.

Legenda van de keerzijde

Ruiter met speer n.r.

[PC]REPV[SI]

DENARIUS 8⁴⁷

Voorzijde

Keerzijde

⁴⁵ Foto Restaura 475cd; Cr 361/1

⁴⁶ De letters tussen vierkante haken vallen buiten de rand.

⁴⁷ Foto Restaura 480cd; Cr 382/1

Inleiding

Op de voorzijde staat de kop van Venus met diadeem n.r.

Achter haar staat: **S.C** - S(enatus) C(onsulto) - door een besluit van de Senaat.

Op de keerzijde staat de overwinningsgodin Victoria op een triga (driespan). Rechtsboven is te zien het getal **LXXXI** (81) als controleteken; in afsnede staat: **C NAE BAL[B]**⁴⁸ -C(aius) NAE(vius) BALB(us) - Gaius Naevius Balbus.

De Balbi waren van origine Feniciërs, maar hadden zich al van oudsher gevestigd in Spanje. De bijnaam van de familie 'Balbus' betekent *stotterend*. Waarschijnlijk ontstond deze bijnaam vanwege hun - in de oren van de Romeinen - vreemde taal.

Gaius Naevius Balbus was een aanhanger van Sulla. Mogelijk verwijzen de afbeeldingen hiernaar. Op de voorzijde staat de kop van Venus, de favoriete godin van Sulla. De afbeelding op de keerzijde verwijst naar de overwinningen van Sulla op Mithridates VI van Pontus. Dit is een denarius serratus⁴⁹.

De munt is geslagen in 79 v.C. door Gaius Naevius Balbus in Rome .

Legenda van de voorzijde

Venus met diadeem n.r.

SC

Legenda van de keerzijde

Victoria op triga, erboven: **LXXXI**

C.NAE BAL[B]

⁴⁸ AE en AL als ligatuur; de laatste B valt buiten de rand.

⁴⁹ Meer informatie hierover bij munt 6.

Opgraving Recollectenstraat te Weert

Danny Keijers

1 Inleiding

1.1 Kader

Vrijwilligers van Stichting Peel, Maas en Kempen hebben een archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met de nieuwbouw aan de Recollectenstraat te Weert (figuur 1). Het betreft het vervolg op een proefsleuvenonderzoek door ArchAeO. Bij dit onderzoek werden een aantal sporen waargenomen waarvan de interpretatie niet direct duidelijk was. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om dit door middel van een archeologische begeleiding te laten vaststellen.

Figuur 1. Ligging van het onderzoeksgebied. Inzet: ligging in Nederland.

Het veldwerk is uitgevoerd op 17 en 19 september 2011. De uitwerking vond plaats in het voorjaar van 2013. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden.

2 Bureauonderzoek

2.1 Inleiding

Om meer inzicht te verkrijgen in de archeologische resten die verwacht worden is een beperkt bureauonderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek had tot doel om de geologische, bodemkundige en landschappelijke kenmerken alsmede de bekende en verwachte archeologische waarden van het plangebied te inventariseren.

2.2 Geologie en bodem

De naam Weert is afgeleid van waard: een stuk land, gelegen bij of te midden van wateren en moerassen. In het verleden was Weert zowel in het noorden, oosten als in het zuiden omgeven door uitgestrekte Peelplassen en moerassen, die vroeger een veel grotere oppervlakte bestreken dan tegenwoordig. Tussen deze onbewoonbare wildernissen lag een hoog en droog eiland en hierop is Weert ontstaan. Het hele gebied werd onderscheiden in twee gedeelten: het hoger gedeelte Overweert (Thans Weert) en het lagere gedeelte Nederweert.

Hoewel het plangebied vanwege de ligging in bebouwd gebied niet gekarteerd is op de geomorfologische kaart en bodemkaart, blijkt uit dit bureauonderzoek dat het plangebied zich situeert op een 'dekzandvlakte' of 'hogere dekzandrug al dan niet met oud-bouwlanddek' (code 2M13 en 3K14; RACM, 2008). Het gebied waarbinnen het terrein zich bevindt behoort tot het zogenaamde dekzandeiland van Weert-Nederweert waar vele archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen. Waarschijnlijk zijn in het plangebied hoge zwarte enkeerdgronden aanwezig (zEZ23, Stiboka 1972). Hoge enkeerdgronden zijn bodems met een donkere, humusrijke bovenlaag (zgn. esdek) die ontstaan is na de ingebruikname van het terrein als landbouwgrond. Het esdek ontstond door ophoging ten gevolge van bemesting met plaggen en/of potstalmest.

2.3 Archeologie

Volgens het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS2) zijn in het onderzoeksgebied zelf geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel zijn in de directe omgeving (straal van 500 m) archeologische waarnemingen gedaan (tabel 2). Hieruit blijkt het gebied al sinds de prehistorie bewoond. Behalve vondsten uit de Steentijd is ten noorden van het onderzoeksgebied een nederzettingsterrein uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd aangetroffen. Verder zijn vooral bewoningssporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig.

Waarnemingsnr	Datering	opmerking
16301	Neolithicum	hamerbijl
32365	Late Middeleeuwen/ Nieuwe Tijd	Kasteel (Nieuwe Borg)
32369	Late Middeleeuwen	Kasteel (Alden Borg)
37354	Late Bronstijd/ Vroege IJzertijd	nederzetting
37360	Late Bronstijd/ Vroege IJzertijd	nederzetting
423476	Middeleeuwen	aardewerk
433408	Late Middeleeuwen / Nieuwe Tijd	kasteelgracht
433408	Nieuwe Tijd	bewoningssporen

Tabel 2. Overzicht van de vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied (bron: ARCHIS2).

2.4 Historische situatie

Weert wordt voor het eerst als Wertha vermeld in een akte uit 1062. Weert is ontstaan aan een knooppunt van wegen in het heide- en veengebied op de grens van Brabant en Limburg aan de rand van de Peel. De heren van Horne hadden grote zeggenschap in Weert. Ze bezaten hier aan het einde van de 13e eeuw een omgracht, stenen huis: de latere Aldenborgh.

Dankzij de ligging aan belangrijke handelswegen, de bloeiende lakenindustrie en de bescherming van de heren van Horn, maakte het landelijke Weert een ontwikkeling tot stad door. In het jaar 1414 kreeg Weert marktrechten, waarmee Weert min of meer officieel de status van stad verkreeg. Graaf Jacob I van Horne bouwde dichtbij de stad een nieuw kasteel: 'De Nijenborgh'. Met dit kasteel werd vóór 1432 begonnen zoals blijkt uit rekeningen van de rentmeester van Horn en Weert (van de Boel, 1988 en 1989). 'De Nijenborgh' werd al zeker sinds 1458 bewoond door Jacob I aangezien zijn zoon Jan er geboren wordt. De Aldenborgh wordt in 1461 door Jacob I overgedragen aan de minderbroeders.

Figuur 2. Ligging van het onderzoeksgebied op de kaart van Jacob van Deventer (circa 1550 – 1575).

Belangrijk voor het plangebied is de ligging net ten noorden van het kasteel 'De Nijenborgh'. Op de kaart die Jacob van Deventer in opdracht van koning Filips II omstreeks 1565 maakte van Weert, is in (de directe omgeving van) het onderzoeksgebied ondermeer een gebouw en een waterloop aanwezig (figuur 2). Deze loop, van links beneden diagonaal naar rechtsboven lopend, sluit ondermeer aan op de stadsgracht van Weert en de gracht rondom de Aldenborgh (op de kaart aangeduid als Minores). Uit historische bronnen zijn diverse gegevens in verband met deze waterloop bekend:

- De oudste gegevens dateren uit 1296. Willem II van Horne, heer van Weert en Gozewijn van Born, heer van Bocholt kwamen overeen dat de laatste water af mocht tappen van de Aa-beek in Bocholt ten behoeve van de watervoorziening van Weert middels een te graven gracht of beek. Gozewijn hield Bocholt in leen van Arnold, graaf van Loon die later in 1296 toestemming verleent voor de aan te leggen waterweg met de restrictie dat er niet meer water mocht worden doorgelaten dan een door een biecaer (bijenkorf) stroomde (Flament, 1892, Coenen, 2007). Het stenen huis op de Biest (de latere Aldenborgh) werd omgracht met water uit deze Weerder- of Bocholterbeek.
- In de 14 en 15 eeuw is de Weert uitgegroeid tot een plaats die behoefte heeft aan een gracht rondom de bebouwing. Het is niet uitgesloten dat al in het begin van de 15e eeuw

grachten rondom Weert werden aangelegd (Renes, 1998). Duidelijk is alleszins dat aan het einde van de 15e eeuw watervoerende grachten aanwezig zijn. In 1481 krijgt Jacob II van Horne, heer van Weert en nazaat van eerder genoemde Willem II, toestemming van bisschop Lodewijk van Bourbon om drie keer zoveel water te mogen betrekken dan in 1296 was overeengekomen (Flament, 1892, Coenen, 2007). In de stadsrekening van 1483 is er al sprake van de grave. Naast de stadsgracht (wall- of weergrave) is er ook sprake van een slotgracht (sloetgraeve) voor kasteel Nieuwenborgh.

Met de aanleg van de stadsgrachten lijkt ook de loop van de oude Weerterbeek aangepast. Op de kaart van Jacob van Deventer zien we aan de Beekpoort de beek nog de stad binnenkomen. Dit stuk werd Smalbeek genoemd. De Smalbeek loopt vervolgens onder de Beekstraat door en buigt dan naar het noorden alwaar deze abrupt stopt op de Kasteelswal (Wassink, 1998).

Jaartal	Historische gegevens
1296	graven Weerterbeek
1432	bouw Nieuwenborgh (op initiatief van Frederik van Meurs, voogd van
1442	Jacob I verblijft afwisselend op de Aldenborgh en kasteel te Horn (blijkt
1458	Nieuwenborgh bewoond door Jacob I (zoon Jan wordt er in dit jaar
1461	overdracht Aldenborgh aan Minderbroeders
1481	verdrievoudigen watertoevoer Weerterbeek onder Jacob II
ca. 1565	weergave Weerterbeek en vestingwerken op kaart door Van Deventer
1703	weergave Weerterbeek en vestingwerken op kaart door Neubourg
1843	Smalbeek nog op kadasterkaart, Weerterbeek rechtgetrokken en
20 ^e eeuw	Weerterbeek gedempt

Tabel 3. Overzicht van enkele belangrijke historische gegevens voor het onderzoeksgebied.

Een vrijwel gelijkaardige situatie wordt weergegeven op een kaart van de vesting Weert uit 1703 (figuur 3). Ook op deze kaart staat nog een deel van de Smalbeek aangegeven. Hoewel op de historische kaarten uit 1565 en 1703 de Weerterbeek altijd smaller is aangegeven dan de stadsgrachten (omstreeks 1703 zo'n 6 m breed; Haanen, 1998), lijkt de Weerterbeek in de loop van de Nieuwe Tijd nog verder versmald. Zo is de beek in het begin van de 19e eeuw (minuutplan, watwaswaar.nl) nog steeds aanwezig in het onderzoeksgebied, maar lijkt deze vervallen tot een kleine greppel (figuur 3).

Figuur 3. Ligging van het onderzoeksgebied uit 1703 (L) en kadastrale minuutplan omstreeks 1830 (R).

Ook de Smalbeek is in de stadskern nog herkenbaar als een smalle sloot. De stadsgrachten, stadswallen en poorten raakten steeds verder in verval. In 1817 werden de resterende vestingwerken gesloopt en in de jaren '20 van de 19e eeuw werden de grachten tot halve breedte werden gedempt (Henkens, 1981). Verder is in deze periode al de Zuid-Willemsvaart aangeduid die omstreeks 1826 voltooid is en ca 50 m ten noorden van het onderzoeksgebied ligt.

In 1933 en 1934 werden de stadsgrachten volledig gedempt. Hoewel het onderzoeksgebied nog lang onbebouwd blijft, veranderd de situatie vanaf het midden van de 20e eeuw. Het eeuwenoude akkergebied tussen de Nijenborgh en Aldenborgh wordt in deze periode bebouwd en de oude beek gedempt.

3 Methoden

Strategie en afmetingen

Aangezien de toekomstige verstoringen de begrenzingen van het onderzoeksgebied vormen, bleef de archeologische opgraving beperkt tot het toekomstige bouwblok. In totaal is een oppervlakte van circa 244 m² archeologisch onderzocht (figuur 4).

Opgravingsvlakken

Het vlak is met een rupskraan met gladde bak, laagsgewijs verdiept tot in de top van de onverstoorte C-horizont. De diepte van dit archeologische vlak was circa 100 cm -Mv. Van het vlak zijn vlakfoto's genomen.

Sporen en vondsten

Alle grondsporen zijn ingemeten op schaal 1:50 en beschreven (bijlage 1). Het graafvlak en de sporen zijn steeds onderzocht op vondsten, ook met behulp van een metaaldetector. Vondsten zijn verzameld per spoor of laag (bijlage 2). Enkele – op het eerste zicht oudere greppels – zijn gecoupeerd, gefotografeerd en getekend. Van de metalen voorwerpen is een selectie ter behandeling overgedragen aan Restaura. Alle geselecteerde voorwerpen zijn gefotografeerd en van de ijzeren voorwerpen zijn ook röntgenopnamen gemaakt.

Figuur 4. Impressie van het veldwerk.

4 Resultaten veldwerk

4.1 Grondsporen

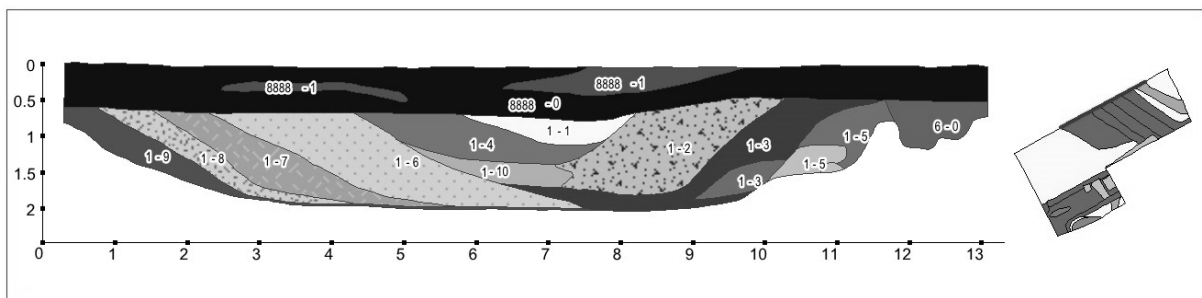
In de opgravingsvlakken is een grote hoeveelheid bodemverkleuringen waargenomen. Een aantal verkleuringen is te wijten aan relatief recente verstoringen. De meeste verkleuringen bleken te wijten aan de diverse opvullingen van twee grote grachten. Verder werden ook nog een kuil en enkele kleinere greppels aangetroffen.

4.1.1 Grachten

Spoor 1

In het noordelijke gedeelte van de opgravingsput werden een aantal noordwest/zuidoost georiënteerde verkleuringen zichtbaar die aan de (zuid)oostzijde van de opgravingsput een noordoostelijke knik maken. Uit de dwarscoupe bleken deze verkleuringen te wijten aan diverse grachttopvullingen die ook diverse gebruiksfasen aantonen (figuur 6)

- De oorspronkelijke gracht was ruim 11 meter breed en circa 2 meter diep (vanaf het huidige maaiveld gemeten). De sterk humeuze grachtvulling aan de basis, duidt op natte omstandigheden. De precieze begindatering van de gracht blijft onduidelijk.
- Doorheen de loop van tijd werd de gracht minder breed. Vooral langs de westzijde duiden diverse vullingen op afkalving en/of demping (vullingen 9, 8, 7, 6). De geregistreerde vlakvondsten ter hoogte van deze vullingen sluiten niet uit dat deze versmalling al in de Late Middeleeuwen (vondstnrs. 10 en 11) plaats vond, hoewel het vondstmateriaal te beperkt is om een precies datering toe te wijzen. Door deze dempingen was de gracht op een bepaald moment nog slechts 6 m breed. De oorspronkelijke diepte bleef echter behouden. Een bodem van een kruik of beker - vervaardigd in Siegburg, aangetroffen in de humeuze grachtvulling aan de basis van de smallere gracht, getuigt dat deze gracht omstreeks 1500 nog watervoerend was (vondstnr. 52).
- De smaller wordende gracht werd in de loop van de 16e eeuw geleidelijk ook minder diep (vulling 3). Mogelijk is dit deels aan gebrekkig onderhoud te wijten. Op een bepaald moment werd de gracht gedempt met een dik pakket bruin, sterk gevlekt zand (vulling 2). Op basis van een fragment Steengoed dat vervaardigd is in Westerwald lijkt deze grachtdemping ten vroegste in de 17e te hebben plaatsgevonden.
- Uiteindelijk was de oude brede gracht vervallen tot een circa 2,5 m brede en 1,1 m diepe greppel. Deze greppel is uiteindelijk weer opgevuld met geel zand (vulling 1).

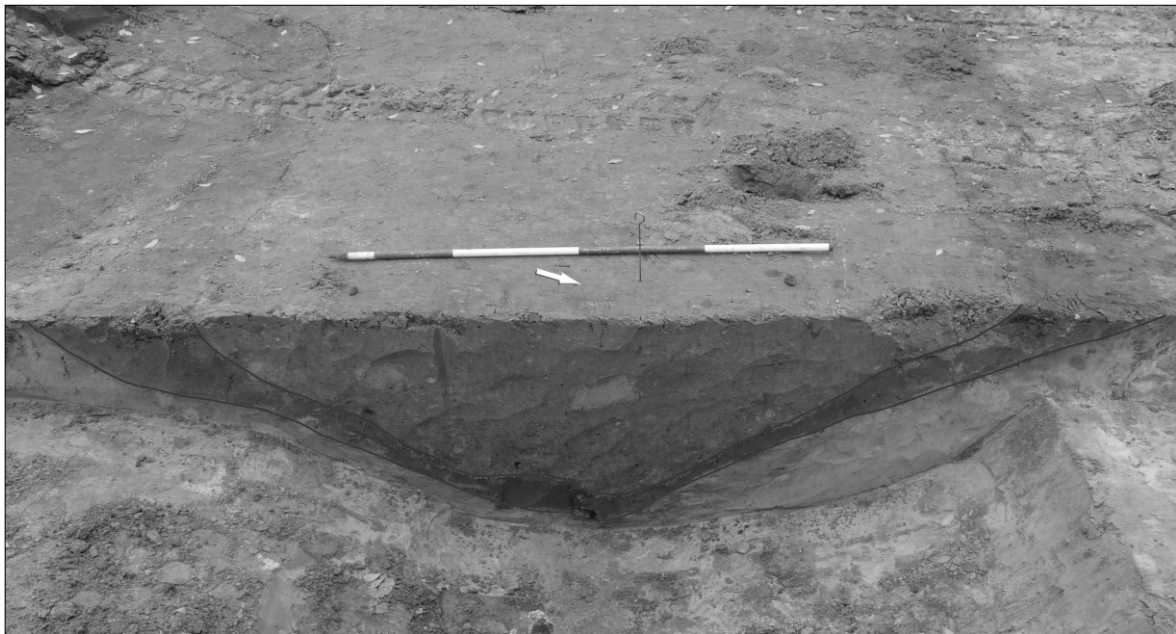
Figuur 6. Dwarsdoorsnede van gracht 1. Inzet: ligging van de dwarsdoorsnede (rode lijn).

Spoor 2

In het zuidelijk deel van de put werden ook een zuidwest/ noordoost georiënteerde gracht of greppel aangetroffen. Nabij de zuidwestelijke grens van de opgravingsput lijkt deze gracht naar het zuiden af te buigen. De ca. 4 m brede gracht had een gelijkaardige diepte als gracht 1 (ca. 1 m – vlak). In deze gracht zijn 2 vullingen te onderscheiden (figuur 7)

- De basis en zijkanten van deze greppel/gracht werd gekenmerkt door een dunne laag humeus zand waarin zich vele fragmenten leisteen bevonden. Deze sterk humeuze vulling duidt nog op een watervoerende fase van de gracht.
- De gracht werd overwegend gekenmerkt door een pakket zwak humeus, lichtgrijsbruin zand. Hoewel in dit opvullingspakket een lichte gelaagdheid te herkennen is, lijkt de gracht in korte tijd volledig gedempt.

In beide vullingen werd geen duidelijk dateerbaar materiaal aangetroffen waardoor de datering van deze greppel/gracht onduidelijk blijft. De aanwezigheid leisteenfragmenten, gebruikt voor dakbedeking van belangrijke gebouwen, en een musketkogel duidt op een globale datering in de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.

Figuur 7. Dwarsdoorsnede van gracht 2

4.1.2 Kuil

Spoor 3

In de zuidoostelijke hoek juist tegen de greppel werd nog een 1,60 m brede kuil met een diepte van 0,45 m (onder opgravingsvlak) aangetroffen. In de matig siltige, donkerbruine vulling zijn geen vondsten geborgen.

Spoor 5?

In de centrale vulling van gracht 2 was een parallel met de gracht georiënteerd, ovaalvormige (ca. 3m x 0,75 m) verkleuring aanwezig. Waarschijnlijk houdt deze donkergrijze verkleuring verband met de opvulling van de gracht hoewel een later ingegraven kuil niet volledig uitgesloten kan worden.

4.1.3 Greppels

Spoor 4

In het zuidelijk deel van de opgravingsput is een ca. 1 m brede, noord-zuid georiënteerde greppel aanwezig met een donkerbruingrijze, matig humeuze vulling. Over de ouderdom van deze greppel is niets bekend. Aangezien gracht 2 deze greppel lijkt te snijden is een oudere of ten laatste gelijktijdige datering aannemelijk.

Spoor 6

In het uiterste oostelijke deel van de opgravingsput, parallel aan gracht 1 is nog een greppel herkenbaar met een sterk humeuze zwartgrijze vulling. Deze greppel had een diepte van ca. 1,15 m beneden het huidige maaiveld. Hoewel deze ca. 1, 4 m brede greppel beduidend minder diep was (ca. 1,15 m beneden het huidige maaiveld) dan gracht 1, lijkt ze er toch verband mee te houden. Ook deze greppel maakt immers in het zuidoostelijke deel van de opgravingsput een noordoostelijke knik. Hoewel in de greppel geen dateerbaar materiaal is aangetroffen, duiden de puinpartikels en de doorsnijding van gracht 1 op een datering in de Nieuwe Tijd. Mogelijk gaat het hier om 1 van de laatste fases van gracht 1.

4.2 Vondsten

Het vondstmateriaal (bijlage 2) dat tijdens de opgraving is aangetroffen bestaat vooral uit aardewerk en metaal. Verder zijn ook keramisch bouw materiaal, glas en natuursteen aanwezig. In de volgende paragrafen wordt voor een aantal materiaalcategorieën een algemene beschrijving weergegeven.

4.2.1 Aardewerk

De grootste vondstcategorie is, zoals gebruikelijk, het aardewerk. Tijdens de opgraving zijn vele scherven aangetroffen in gracht 1, voornamelijk vlakvondsten. Aangezien in het vlak slechts enkele vullingen goed zichtbaar waren, is een nauwkeurige datering van de diverse vullingen niet mogelijk. Met uitzondering van 1 fragment Prehistorisch aardewerk zijn alle scherven te dateren in de (Volle en Late) Middeleeuwen en vooral de Nieuwe Tijd.

periode	aardewerkcategorie	aantal	% totaal
Prehistorie	Prehistorisch aardewerk	1	1,89
Volle Middeleeuwen	blauwgrijs aardewerk	3	5,66
	Zuid-Limburgs aardewerk	1	1,89
Late Middeleeuwen	Grijsbakkend	1	1,89
	Proto-Steengoed	1	1,89
Late Middeleeuwen/ Nieuwe tijd	roodbakkend aardewerk	11	20,75
	Steengoed	27	50,94
Nieuwe tijd	Witbakkend aardewerk	1	1,89
	Ondetermineerbaar	7	13,21
Totaal		53	100

Tabel 4. Determinatiegegevens aardewerk uit gracht 1.

Prehistorisch aardewerk

Een handgevormde wandscherf, gemagerd met potgruis en besmeten, kan gedateerd worden in de IJzertijd. De scherf is waarschijnlijk door opspit in de grachtvulling geraakt.

Aardewerk uit de Volle Middeleeuwen

In Zuid-Limburg werd vanaf het midden van de 11e eeuw tot rond het midden van de 14e eeuw aardewerk vervaardigd met een relatief grove magering (0,3-1,0 mm). De productie van blauwgrijs aardewerk begint in de 11e eeuw. In deze eerste productiefase, die duurde tot circa 1125-1150, werden uitsluitend kogelpotten met een rond of driehoekig randprofiel geproduceerd. Het 'late' blauwgrijze aardewerk, uit de periode van circa 1125-1150 tot 1350, omvat grote voorraadpotten of dolia, schalen en kannen en kogelpotten met 'late' randvormen.

In de noordelijke gracht zijn één Zuid-Limburgse scherf en 3 blauwgrijze scherven aangetroffen. Één randfragment blauwgrijs aardewerk (vnr. 45) kan tot de latere productiefase (ca. 1150-1350) toegeschreven worden. Gezien het beperkt aantal fragmenten blijft het onduidelijk of de scherven tijdens de gebruiksfase van de gracht zijn "gedeponeerd" of dat het hier gaat om opspit.

Aardewerk uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

Het aardewerk dat in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd gedateerd kan worden vormt circa 77,37 % van het totale aardewerkcomplex. Hoewel diverse onderscheiden baksels aanwezig zijn, blijken vooral roodbakkend aardewerk en steengoed goed vertegenwoordigd.

Roodbakkend aardewerk

Roodbakkend aardewerk kwam vanaf het einde van de 12e eeuw voor, in eerste instantie als een luxeproduct. In de 13e eeuw werd roodbakkend aardewerk een normaal huishoudelijk product en nam het vormenspectrum toe. Vanaf de 2e helft van de 13e eeuw werden roodbakkende voorwerpen geglaazuurd met een doorzichtig loodglazuur. In eerste instantie gebeurde dit spaarzaam en strikt functioneel. Vanaf de 16e eeuw werden voorwerpen overvloedig van glazuur voorzien. Gedurende de late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd zal het roodbakkend aardewerk het grootste percentage van het dagelijks gebruiksaardewerk uitmaken. Het roodbakkende aardewerk is in het onderzoeksgebied relatief goed vertegenwoordigd. De scherven zijn meestal voorzien van loodglazuur en stammen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. De oudste scherven hebben een 15e of 16e eeuwse datering, de jongste zijn waarschijnlijk uit de 16e-17e en mogelijk nog 18e eeuw.

Steengoed

In het eerste kwart van de veertiende eeuw evolueert het bijna-steengoed tot het echte steengoed waarbij de scherf bij een baktemperatuur van circa 1300 graden Celsius een zeer fijne, glaspasta-achtige structuur heeft gekregen. Door de dichte sintering is het vrijwel niet poreus. Het Steengoed werd geïmporteerd vanuit verschillende productiecentra het Rijnland. Aanvankelijk ging het vooral om ongeglazuurde gebruiksvoorwerpen. Langzamerhand werd het fijner van uitvoering en kwam het gebruik van glazuren in zwang, evenals het aanbrengen van enkele kleurtoetsen en reliëfversieringen. In de loop van de zeventiende eeuw komt er een einde aan de positie van het steengoed als meest luxueuze gebruiksaardewerk en degradeert het tot een zeer eenvoudig gebruiksgoed. Desalniettemin wordt steengoed tot op de dag van vandaag gemaakt.

Met 27 fragmenten is het Steengoed zeer goed vertegenwoordigd in gracht 1. Hoewel enkele scherven nog in de Late Middeleeuwen thuishoren, dateert het gros van het materiaal uit de Nieuwe Tijd.

4.2.2 Metaalvondsten

Net als het aardewerk zijn diverse metalen objecten gedetecteerd. De meeste ijzeren objecten waren in te slechte staat om een determinering toe te laten. Vier objecten zijn geselecteerd voor conservering. Enkele objecten worden hier nader toegelicht.

Kogels

Een ijzeren kogel (vnr. 82) is gedetecteerd in gracht 1, ter hoogte van vulling 4 of 6. Deze kogel met een diameter van 4 cm behoort waarschijnlijk tot een zogenaamde haakbus. Een haakbus was een primitief vuurwapen met een lange loop en een groot kaliber dat voorkwam van de 15e tot de 17e eeuw. Hoewel al in de 16e eeuw de musketten langzaam de haakbus begonnen te vervangen, werden haakbussen nog veelvuldig gebruikt in de Tachtigjarige oorlog (1568-1648). In deze periode is ook bekend dat het nabijgelegen kasteel Nijenborgh veelvuldig belegerd werd. Zo heeft het kasteel belegeringen in 1572, 1578-1579 en 1632-1633 moeten doorstaan. In het relaas over het beleg van het kasteel in 1572, wordt nog expliciet het gebruik van haakbussen genoemd (Loumier, 1860). Zowel in gracht 1 als in de centrale vulling van gracht 2 zijn loden musketkogels aangetroffen. Musketten, voorkomend vanaf het einde van de Late Middeleeuwen, doen in onze contreien vooral hun intrede met de komst van de Tachtigjarige oorlog.

Munten

In gracht 1, vermoedelijk in vulling 4, zijn tevens 3 munten aangetroffen. Één munt is herkenbaar als zijnde van het Bisdom Luik (18e eeuw). Hoewel de andere munten zeer sterk gesleten is en niet determineerbaar, is het aannemelijk dat het een gelijkaardige munt betreft.

4.2.3 Natuursteen

Zowel de vullingen van gracht 1 en 2 werden gekenmerkt door fragmenten leisteen. Leistenen werden vanaf de Late Middeleeuwen gebruikt als dakbedekking, voornamelijk in de steden en de grotere gebouwen. In twee fragmenten (vnrs. 47 en 66) waren de spijkergaatjes voor de bevestiging op het dak nog herkenbaar. Één fragment (vnr. 51) werd gekenmerkt door grafito. Ook fragmenten tefriet kwamen in beide grachtvullingen voor. Deze vulkanische steensoort, waarschijnlijk afkomstig uit de Duitse Eifel, was door zijn poreus, korrelig oppervlak uitermate geschikt is als maalsteen. Vanaf de IJzertijd komen in ons land de eerste maalstenen voor die zijn vervaardigd van tefriet. Tot in de Middeleeuwen blijven maalstenen van tefriet het meest voorkomend. Een bekapte steen werd gevonden in de oostelijke vullingen (3 of 5) van de noordelijke gracht (1). Het gaat hier vermoedelijk om de hoeksteen van een gebouw.

4.2.4 Keramisch bouw materiaal

De noordelijke gracht werd gekenmerkt door diverse fragmenten baksteen. De fragmenten zijn te klein om een nauwkeurige datering toe te laten. Baksteen kwam globaal vanaf de 13e eeuw kwam baksteen in opmars, in eerste instantie voor grotere gebouwen zoals kerken, kastelen en kloosters. Mede omwille van het brandgevaar werden in de steden al vanaf de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd diverse woningen in baksteen gebouwd. Op het platteland duurde het vrijwel tot in de 19e eeuw vooraleer op

baksteen werd overgeschakeld. Verder zijn in deze gracht 2 fragmenten van vloertegels verzameld. Één fragment kan gedateerd worden in de 15e/16e eeuw (vnr. 56). Het is niet zo uitzonderlijk dat grachtvullingen worden gekenmerkt door bouw materiaal. Uit de historische kaarten is echter duidelijk dat het onderzoeksgebied enige afstand van bebouwing gelegen was. Mogelijk behoorde het bouw materiaal (cfr. bekapte steen) tot het gebouw dat op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1565) nabij het onderzoeksgebied staat aangegeven.

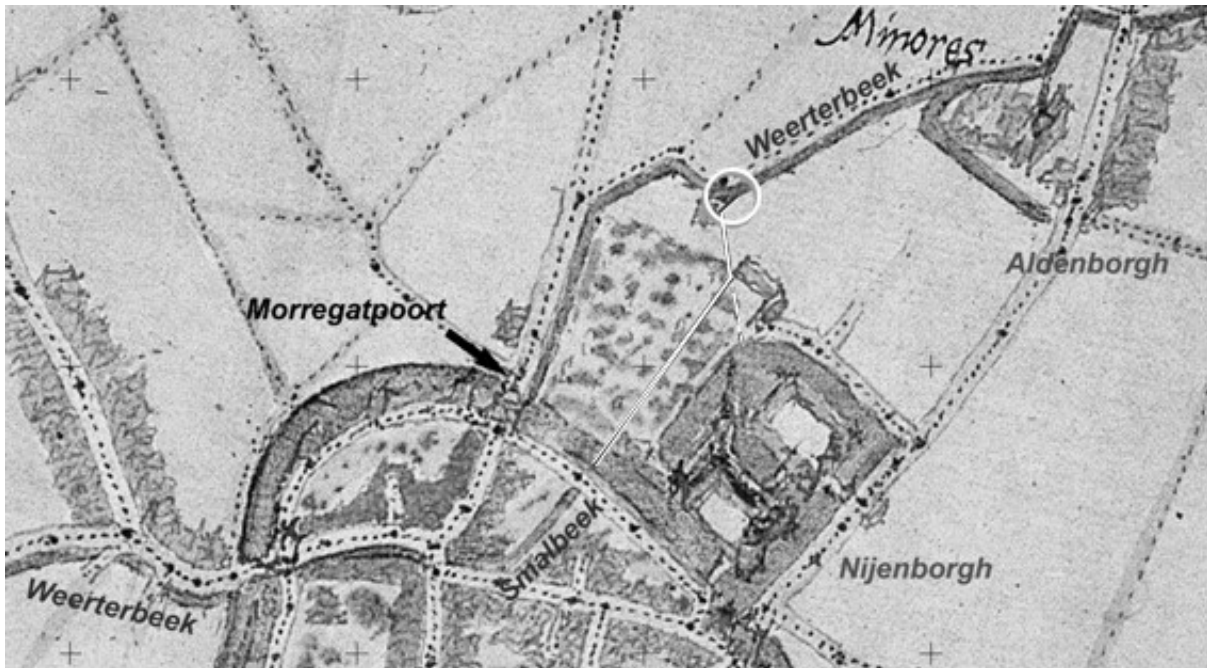
4.3 Interpretatie

In het onderzoeksgebied zijn grote grachten aangetroffen. Uit vergelijking met de kaart van Jacob van Deventer kan de noordelijke gracht (spoor 1) qua ligging en oriëntatie in verband worden gebracht met de Weerterbeek. Ter hoogte van het onderzoeksgebied maakte immers deze grotere, zuidwest/noordoost georiënteerde waterloop een oostelijke/noordoostelijke knik. Hoewel de precieze begindatering van de gracht onbekend blijft, duidt het aangetroffen vondstmateriaal erop dat deze gracht alleszins al (op het einde van) in de Late Middeleeuwen aanwezig was. Uit de vullingen en het vondstmateriaal blijkt de Weerterbeek in de Nieuwe Tijd versmald. Dit komt overeen met de resultaten van het archeologisch onderzoek aan de Weerterbeek nabij de Aldenborgh (Cleine, 2012) en de kadastrale minuutplannen uit ca. 1830 toen nog een relatief smalle sloot herkenbaar was.

In de opgravingsput werd nog een tweede, zuidwest-noordoost georiënteerde gracht van aanzienlijke omvang (spoor 2) aangetroffen die op geen enkele historische kaart staat afgebeeld. Het weinige vondstmateriaal duidt op een globale datering in de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd. Hoewel net buiten het opgravingsgebied gelegen, is het aannemelijk dat de twee grachten (sporen 1 en 2) op mekaar aansloten en hun route verder in noordoostelijke richting vervolgden. Ook de gelijkaardige diepte van de 2 grachten lijkt hierop duiden. De functie en het zuidelijke verloop van de zuidelijke gracht is echter onbekend. Langs de zuidrand van de opgravingsput is een zuid/zuidoostelijke knik herkenbaar waardoor het aannemelijk is dat deze gracht richting de stad of kasteel Nijenborgh liep (figuur 9).

Mogelijk sloot de gracht in de stad aan op de Smalbeek en gaat het om de oorspronkelijke loop van de na 1296 gegraven Weerter- of Bocholterbeek. Bij het graven van de stadsgracht (14e à 15e eeuw) werd deze beek echter abrupt onderbroken bij de Kasteelswal. Bij de Morregatpoort werd een nieuwe beektak gegraven die langs de poort en toegangsweg de stad uitliep en vervolgens met een scherpe bocht naar het zuidoosten aansloot op de oorspronkelijke loop van de Weerterbeek en zo de Aldenborgh weer van water voorzag. Deze aansluiting zou zich dan bevinden ter hoogte van de huidige Recollectenstraat in het onderzoeksgebied. Binnen de stadwal bleef de oorspronkelijke Weerterbeek nog herkenbaar als de Smalbeek.

Buiten de stadswal werd de oude, niet meer gebruikte loop van de Weerterbeek (oorspronkelijk ook dienend voor de watertoevoer van kasteel Aldenborch en mogelijk nog Nijenborgh) opgevuld. Dit zou overeenkomen met de archeologische waarneming dat gracht 2 in korte tijd is opgevuld. Het is echter niet uit te sluiten dat de zuidelijke gracht jonger is dan gracht 1. Mogelijk stond ze in functie van de waterregulatie van de kasteelgrachten van Nijenborgh. Een dergelijke regulatiegracht zou ook maar kortstondig in gebruik zijn geweest aangezien op een historische kaart uit 1702 blijkt dat de regulering verliep langs de oostzijde van het kasteel.

Figuur 9. De in het onderzoeksgebied (witte cirkel) aangetroffen zuidelijke gracht sloot mogelijk aan op de Smalbeek (witte lijn) en zou dan de oorspronkelijke loop van de Weerter- of Bocholterbeek kunnen zijn. Een gracht in functie van de waterregulatie van de kasteelgrachten van Nijenborgh (witte stippellijn), valt echter zeker niet uit te sluiten.

5 Conclusies

5.1 Conclusies

Tijdens de archeologische begeleiding zijn diverse bodemverkleuringen in het onderzoeksgebied vastgesteld. Behalve een kuil en twee kleinere greppels, zijn de meeste verkleuringen te wijten aan de opvullingen van twee grote grachten die op basis van het vondstmateriaal in de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd kunnen worden gedateerd. De eerste gracht bevindt zich in het noordoostelijke deel van de opgravingsput. De noordwest/zuidoost georiënteerde gracht maakt in het zuiden een noordoostelijke knik. Uit vergelijking met de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1565) kan deze gracht in verband worden gebracht met de Weerterbeek. Uit de dwarscoupe blijkt dat de gracht oorspronkelijk ruim 11 meter breed en circa 2 meter diep (vanaf het huidige maaiveld) was. De precieze begindatering van de gracht blijft onduidelijk. Doorheen de loop van tijd werd de gracht minder breed en minder diep om tenslotte gedempt te worden. Een parallel gelegen greppel vormt mogelijk de laatste fase van deze oorspronkelijk brede gracht.

In het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied werd een zuidwest/ noordoost georiënteerde gracht of greppel aangetroffen. Het is aannemelijk dat deze gracht aansloot op de eerste gracht en gezamenlijk hun weg in noordoostelijke richting vervolgden. De ca. 4 m brede gracht had een gelijkaardige diepte als de eerste gracht (ca. 1 m – vlak). In het westen buigt de gracht echter af naar het zuiden. Mogelijk sloot de gracht in de stad aan op de Smalbeek en gaat het om de oorspronkelijke loop van de na 1296 gegraven Weerter- of Bocholterbeek. Het is echter niet uit te sluiten dat de zuidelijke gracht jonger is dan gracht 1. Ook een functie voor de waterregulatie van de kasteelgrachten van Nijenborgh, wordt niet uitgesloten.

Een mesolithische vindplaats in het Weerterbos

Bart Vossen

In januari 2012 is in opdracht van Stichting Limburgs Landschap een begin gemaakt met de herinrichting van het bosgebied ten noordwesten van Weert, beter bekend als het Weerterbos. Het bos ligt in een natte laagte, maar is door ontginning in de 18e en 19e eeuw grotendeels droog gevallen waarbij een deel van het gebied is omgevormd tot landbouwgrond. Het doel van de herinrichting is het gebied terug te brengen in zijn natuurlijke staat. Daarvoor is de grondwaterstand geleidelijk verhoogd door het stuwen van de waterafvoer uit het gebied, maar ook door het aanleggen van lage bekkens die overtollig regenwater langer in het gebied vasthouden. Op deze manier krijgt de oorspronkelijke flora en fauna van vóór de ontginningen weer een kans. Er zijn in het gebied edelherten uitgezet om een meer open structuur in het bos te krijgen en er zijn gebieden afgeplagd tbv verschraving waardoor heidegroei en de oorspronkelijke vegetatie toenemen. De grond die vrij is gekomen bij het afplaggen en het graven van de bekkens is opnieuw gebruikt voor het aanleggen van een ecoduct over de A2 en de spoorlijn Weert-Eindhoven. Dit ecoduct maakt deel uit van de ecologische Hoofdstructuur zoals die in 1990 is vastgesteld. Het Weerterbos wordt in het westen begrensd door een, noord-

zuid georiënteerde, hoge dekzandrug. Deze verhogingen in het landschap, grenzend aan laagtes, zijn gebieden waar de prehistorische mens zich veel heeft opgehouden en waar vondsten te verwachten zijn. Dit is globaal ook zo aangegeven op de archeologische verwachtingenkaart zoals die voor dit gebied is opgesteld. Vanwege deze verwachting is in 2008 op de beoogde plaats voor het ecoduct een "inventariserend veldonderzoek met proefsleuven" uitgevoerd door RAAP Archeologisch

Adviesbureau. (RAAP-rapport 1993, herziene eindversie). Hierin staat dat er op 4 locaties goed geconserveerde, onverstoorte vindplaatsen uit het vroeg-Mesolithicum liggen met een ouderdom tussen 8320 en 9120 jaar en met een hoge gaafheid. Om deze vindplaatsen niet verder te verstoren is een andere plaats voor het ecoduct gekozen. Op ongeveer twee kilometer noordelijk van het ecoduct ligt het gebied "de Grashut", voorheen een ontginningsboerderij in het gebied, nu deel van het edelhertenreservaat en plaats van de uitkijktoren van Stichting Limburgs Landschap.

In deze omgeving zijn in april en mei 2012 grote stukken bosgrond afgeplagd op de hoge delen van de dekzandrug. Na enkele fikse regenbuien in mei en begin juli 2012 zijn hier vuursteen afslagen, kernstenen, verbrande vuursteen en ook enkele kleine werktuigen aan het licht gekomen. Hierop is door PMK contact opgenomen met gemeente Nederweert, die het Weerterbos binnen haar grenzen heeft. Gemeente Nederweert heeft een en ander vervolgens voorgelegd aan drs. Fokko Kortlang van archeologisch adviesbureau ArchAeO. Dat heeft ertoe geleid dat op 22 september door enkele

bestuursleden van PMK en Fokko Kortlang een bezoek aan het gebied is gebracht. Tijdens dit bezoek zijn opnieuw enkele artefacten gevonden en is gezamenlijk vastgesteld dat een grotere veldverkenning wenselijk was om zo een en ander beter in kaart te kunnen brengen. Daarom is contact gelegd met Stichting Limburgs Landschap, eigenaar van het gebied. Gelukkig was deze bereid mee te werken en is er in oktober vergunning verleend aan PMK om de veldverkenning uit te voeren. Hierop heeft ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) zijn medewerking toegezegd en is het gebied gekarteerd. Aansluitend is op 3 november een veldverkenning uitgevoerd.

De veldverkenning.

Uitnodigingen zijn verspreid door LGOG en Stichting streekarcheologie PMK. Hieraan werd door ongeveer 25 personen gehoor gegeven. Het verzamelpunt op deze zeer regenachtige zaterdag was wegrestaurant Goudreinet de Wildenberg naast de snelweg A2. Van daaruit ging het met auto's naar de vindplaats in het Weerterbos. Hier was ook een radiowagen van L1 aanwezig voor het maken van een live verslag tijdens de verkenning. Materiaal zoals voorgedrukte vondstkaartjes, zakjes, haringen en meetlint werd ruim voorzien door RCE en PMK.

Voor aanvang van de verkenning werd door de archeologen van RCE aan de minder ervaren deelnemers en amateurs kort iets verteld over het gebied, hoe de verkenning in zijn werk zou gaan en welke vondsten er te verwachten waren. Vanaf de start van de verkenning werd in rijen naast elkaar het grondoppervlak afgespeurd naar blootliggende artefacten in de daarvoor uitgezette vakken. Vanwege het herfstweer was de grond plaatselijk slecht zichtbaar en bezaaid met dennenappels, naalden en bladeren. Helaas was ook enkele dagen daarvoor door Stichting Limburgs Landschap in enkele brede banen heide-maaisel uitgereden om toekomstige heidegroei te bevorderen. In deze banen was het dan ook moeilijk zoeken. Desalniettemin was de vraag naar vondstzakjes door de deelnemers zo groot dat besloten werd de artefacten op de vondstplek in het zakje te laten liggen en deze later met GPS in één keer in te meten, er was immers een goede referentie mogelijk door de kartering van de RCE. Deze aanpak maakte het ook mogelijk het uitzetten van vakken achterwege te laten en met de beschikbare mensen een groter deel van het gebied te bestrijken. Dit was ook wel nodig omdat vóór de middagpauze pas ongeveer de helft onderzocht was. In de pauze kon men dankzij Archeologie Vereniging Limburg de handen warmen aan een kop thee of koffie (mét koek) en werden ter plaatse, onder het tentzeil, door de archeologen van de rijksdienst al de eerste vondsten gedetermineerd en bevindingen met elkaar besproken. S ' Middags klaarde het gedeeltelijk op en werd het overige, gekarteerde deel verkend. Aangemoedigd door de grote variatie aan artefacten werd besloten om op het eind nogmaals in een ruime boog om het hele gebied te zoeken, wat verrassend genoeg ook nog verschillende artefacten opleverde.

Ondanks het weer was het een goed bezochte veldverkenning waarbij een oppervlak van globaal 300 x 150 meter (= 4,5Hectare!) is afgespeurd en waarbij ruim 254 artefacten zijn geborgen. Een geweldig resultaat dat aansluitend door de organisatie met een rondje koffie van PMK bij de Wildenberg werd gevierd!

Alhoewel het gebied op de verwachtingenkaart op basis van hoogteverschillen een waardering 'middelhoog' heeft gekregen én het feit dat 1 kleine concentratie bij nader onderzoek al eerder was vastgesteld, heeft het aantal artefacten en het grote verspreidingsgebied mij persoonlijk toch verbaasd. Dat er zoveel artefacten, zo dicht aan de oppervlakte op deze plek te vinden waren had ik nooit vermoed. Aanvankelijk had ik mij vooral toegelegd op het verkennen van de plaatsen aan de andere kant van het Weerterbos, waar in opdracht van Stichting Limburgs Landschap ondiepe waterbekkens

werden gegraven. Hier zijn weliswaar ook enkele artefacten aan het licht gekomen, maar niet in de mate, en ook niet met een ouderdom zoals op de beschreven dekzand rug. Mijn eerste bezoeken op de rug in april en mei tijdens familie boswandelingen leverden niets op, en tot aan de regenperiode in juni 2012 was ik dan ook van mening dat hier niets te vinden was!

Maar het is er toch, en, zoals te lezen is in het (concept) verslag van deze vindplaats door Jos Deeben en José Schreurs, gaat de geschiedenis van deze vindplaats terug tot wel 7400 v.Chr. Dat wil zeggen dat dit materiaal hier bijna 10.000 jaar ongeschonden heeft gelegen. Dat betekent echter ook dat er gedurende die tijd geen grote veranderingen in het landschap op die plek hebben plaatsgevonden. (In die context kun je je natuurlijk afvragen wat "natuurherstel" hier betekent..... de natuur is hier nooit weggeweest, de grootste verstoring wordt nu door de mens aangericht.) Maar goed, daar waar wij nu op zondagmiddag een wandeling met de kinderen en de hond maken en naar herten in het reservaat van Stichting Limburgs Landschap gaan kijken om te recreëren en te ontspannen, joegen onze voorouders, óók op herten, maar dan om te overleven!! Onze voetstappen vallen bijna in elkaar op deze plek. Wie waren deze mensen, hoe reisden ze, wat bracht hen hier, en in welk jaargetijde? Hoe groot was hun groep, hadden ze veel kinderen, waren opa en oma ook erbij, of werden die niet zo oud? En daarna, hoe gingen ze om met hun doden? Hoe zag de wereld er door hun ogen uit? We hebben alleen de stenen resten van hun gereedschap gevonden, niets over de kleding, het houten gereedschap, hun tassen of manden, of andere spullen die een mens nodig heeft om volledig in, en van de natuur te leven. Gelukkig is er ook al veel bekend, en dankzij gedegen onderzoek door professionals kunnen we ons een beeld vormen van onze streek zoals die er in het mesolithicum uit moet hebben gezien. Ook het rapport dat uit deze vindplaats is ontstaan licht een tipje van de sluier op en ik wens iedereen veel plezier bij het lezen ervan.

Tot slot

In de uitkijktoren van Limburgs landschap hangt een mooi informatiebord over de flora en fauna in het Weerterbos, en ook in het nabijgelegen grenskerkmonument wordt vermeld wat de geschiedenis van dit kerkje is geweest. Het zal u niet verbazen dat er wat mij betreft een informatiebord ontbreekt, de parallel tussen de op herten jagende mesolithische mens en de recreërende "moderne" mens is te mooi om te laten liggen.....

De volgende mensen wil ik graag bedanken voor hun inzet bij deze verkenning, maar ook zeker bij de aanloop ernaartoe. Har en Mia Heijmans, Bouke Kouters, Jose Schreurs, Jos Deeben, Henk Verheijen, Fokko Kortlang, Anneleen van de Water, Rob Paulussen, Mariëlle Houtappels, Wim Jong, en Danny Keijzers.

Met vriendelijke groet, Bart Vossen

Uitnodiging uitstapje PMK 2014

Het bestuur

Beste donateurs,

Graag willen wij u ook dit jaar weer uitnodigen voor het uitstapje PMK 2014! Op zaterdag 23 augustus gaan we bij goed weer naar het openluchtmuseum in **Bokrijk** (B). Daar stap je midden in een fascinerende wereld. Voor je het weet, maak je zelf deel uit van het verleden. Het ene moment bevind je je op een Haspengouws plein waar de kerkklokken luiden, de pastoor zijn donderpreek oefent, de champetter patrouilleert en de boer en boerin op de boerderij werken. Even later beland je in het dagelijks leven van De 5e Boog in de Kempen of maak je kennis met lang vergeten ambachten in de regio Oost- en West-Vlaanderen. Kortom, er is weer genoeg te zien en te beleven tijdens het uitstapje 2014 van PMK! Jij gaat toch ook mee?

Bij slecht weer is een bezoek aan Bokrijk niet interessant. Daarom bieden wij als alternatief een bezoek aan het **Limburgs museum** in Venlo. Het Limburgs Museum is een dynamisch, cultuurhistorisch museum, dat verhalen van Limburgers vertelt en verbeeldt, met families als belangrijkste doelgroep. De collectie van het Limburgs Museum verbeeldt de verhalen en nodigt uit tot interactie. Het museum toont spraakmakende wisseltentoonstellingen over aansprekende en interessante onderwerpen. Bij het Limburgs Museum is altijd iets te doen!

Gegevens over vertrek worden n.a.v. het aantal aanmeldingen in een later stadium nog bekend gemaakt.

Voor deze dag rekenen we op een eigen bijdrage van **15€ p.p.** voor entree en vervoer. U dient zelf voor lunch en drinken te zorgen.

Wil je meegaan op deze trip, geef je dan op via: **uitstapje@p-m-k.nl** of via Har Heijmans. **Tel: 0475 722 130**

